

URSZULA SZWARC

GLÓD SŁOWA BOŻEGO

ANALIZA EGZEGETYCZNO-TEOLOGICZNA TEKSTU AM 8, 11-12

Pismo św. jest orędziem Boga skierowanym do człowieka wszystkich czasów. Stąd można wnosić, że nigdy mu go nie zabraknie, bo jego treść zdaje się być niewyczerpana. Tymczasem w Biblii pojawia się tekst zapowiadający nadejście czasów, w których ludzkość odczuje „głód słuchania słów Jahwe”. Występuje on w księdze proroka Amosa (8,11-12) i choć w identycznej formie nigdzie nie jest powtórzony, to jednak u innych, nie tylko czasowo najbliższych Amosowi proroków są wypowiedzi o bardzo podobnej treści. Powstaje więc problem, co one znaczą i jaki jest ich sens. Na czym będzie polegał ów „głód słowa Jahwe” i jaki cel ma owa groźna wyrocznia? W komentarzach nie poświęca się temu zagadnieniu zbyt wiele miejsca. Warto więc zwrócić nań uwagę i możliwie jak najdokładniej go wyjaśnić. Oczywiście w obecnym przypadku nie jest możliwe zajęcie się wszystkimi wypowiedziami proroków na ten temat, dlatego przedmiotem naszych rozważań będzie tylko perykopa proroka Amosa 8,11-12, która w klasyczny sposób sygnalizuje ową interesującą tematykę. Pozostałe wykorzystane będą tylko w charakterze pomocniczym, by lepiej ukazać naukę płynącą z tekstu Am 8,11-12. W centrum uwagi znajdzie się więc najpierw problem przypuszczalnego czasu pojawienia się owego fragmentu oraz jego literackiej formy (I), następnie jego treść (II), a w końcu sens teologiczny (III).

I

Tekst Am 8,11-12 mieści się między czwartą a piątą wizją proroka Amosa. Egzegeci różnie określają jego kontekst najbliższy. M. Delcor¹ i H. W. Wolff² uważają, iż w. 11-12 stanowią integralną część perykopy

8,4-14, wchodzącej w skład sekcji 8,4-9,7 z tym, że układ samej perykopy określają jako bardzo złożony: w. 4-7.8-10.11-12 i 13-14. P. G. Rinaldi³ natomiast i E. Osty⁴, z polskich zaś egzegetów E. Zawiszewski⁵ i K. Marklowski⁶ jakkolwiek utrzymują, że w. 11-12 należą do perykopy 8,4-14 lub 8,9-14, to jednak są zdania, iż stanowią one odrębną jednostkę literacką.

Sprawa autentyczności tekstu 8,11-12 łączy się ściśle z poglądem egzegetów na czas powstania i z nim związaną autentyczność całej *Księgi Amosa*. W tej kwestii zdania uczonych można ująć w dwie grupy: tych, którzy podważają pochodzenie *Księgi Amosa* od proroka tegoż imienia żyjącego w VIII w. przed Chr. i tych, którzy autentyczności *Księgi* nie kwestionują. Pierwszą opinię reprezentują właściwie wyłącznie uczeni akatolicy. Wśród nich najskrajniejszymi poglądami odznaczają się przedstawiciele tzw. szkoły skandynawskiej. Wątpią oni w Amosowe autorstwo *Księgi* opierając swe przekonania na roli, jaką ich zdaniem wywarła na jej treść przekazywana tradycja ustna⁷. W związku z tak postawioną hipotezą podają rozmaite daty jej powstania. I tak np. I. Engnell⁸ przesuwając czas uformowania się *Księgi* na okres po niewoli babilońskiej, zaś S. Mowinckel⁹ sądzi, iż dokonano się to równoległe z głoszeniem nauki proroka. H. W. Wolff¹⁰ utrzymuje natomiast, że pewne fragmenty *Księgi Amosa* zdradzają ślady przynajmniej częściowego wtórnego opracowania (np. Am 4,12; 7,9; 8,7.9n.11n.; 9,8.9), co skłania do mniemania, iż dopiero w okresie powygnaniowym nabierała ona obecnej formy i dlatego pewnym partiom jej tekstu, a między innymi również interesującym nas wierszom odmawia pochodzenia Amosowego. Inni egzegeci kwestionują autentyczność *Księgi* w zależności od tego, czy jest redagowana w pierwszej, czy w trzeciej osobie. Sądzą oni, że te fragmenty, które cha-

¹ *Amos. Les Petits Prophètes*. Paris 1961 s. 229. PCIBib 8,1.

² *Dodekapropheton. Amos*. Neukirchen 1969 s. 378.

³ *I Profeti Minori*. Torino 1953 fasc. 1 s. 188, 203, 206. GarBib.

⁴ *Amos. Osée*. Paris² 1960 s. 17-18. LSB.

⁵ *Księgi Proroków Mniejszych*. Poznań 1968 s. 242n., 246n. PST 12,1.

⁶ *Księga Amosa. Pismo święte Starego i Nowego Testamentu*. T. 2. Poznań 1975 s. 1235, 1246, 1249.

⁷ Zdaniem tej grupy uczonych to, co zawiera *Księga Amosa* przez pewien czas było przekazywane ustnie, jednak bez dokonywania większych zmian w treści (por. R. S. Cripps. *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Amos*. London 1955 s. XXVII). Podczas tego okresu wypowiedzi Amosa podobne do siebie pod względem treści i formy łączono razem i dopiero po odpowiednim zredagowaniu spisywano.

⁸ *Gamla Testament. En traditionshistorisk inledning* 1. Stockholm 1945 — cyt. za: Zawiszewski, jw. s. 176.

⁹ *Prophecy and Tradition*. Oslo 1946 s. 34 nn., 66.

¹⁰ Por. jw. s. 124, 129-138.

rakteryzują się użyciem trzeciej osoby, nie pochodzą od Amosa. Prorokowi można zatem przypisywać zdaniem O. Eissfeldt'a¹¹ tylko wypowiedzi redagowane w pierwszej osobie, między innymi — to przyjmuje również A. Weiser¹² — opisy wizji (7,1-9; 8,1-3; 9,1-4).

Wymienieni ostatni dwaj uczeni w nowszych publikacjach¹³ korygują jednak swe poglądy, skłaniając się raczej ku drugiemu z zasygnalizowanych na początku stanowisk, które z racji lepszego umotywowania jest obecnie prawie powszechnie przyjmowane. Tak więc E. Sellin¹⁴ uznaje autorstwo Amosa, uważając całą *Księgę* za jego dzieło, choć w późniejszym czasie poszerzone i przebudowane. A. Lods¹⁵ uważa, że Amos sam *Księgę Amosa* napisał. P. G. Rinaldi¹⁶ zaś utrzymuje, iż ostateczna redakcja *Księgi Amosa* nastąpiła na pewno przed rokiem 721 przed Chr., a nawet około 753, gdyż jej tekst niczym nie zdradza wypełnienia się przepowiedni o upadku Samarii (Am 3,11; 4,2-3; 5,5,27; 6,8-11; 7,9; 8,2-3,8; 9,8n) i porażeniu mieczem domu Jeroboama (Am 7,11.16 por. 2 Krl 15,10). Tego samego zdania jest również J. Botterweck¹⁷, uzasadniająca bezpodstawność zarzutów podważających autentyczność tekstu *Księgi Amosa*.

Mając powyższe dane na uwadze można przyjąć, iż dziś przeważająca większość uczonych¹⁸ uznaje Amosowe autorstwo *Księgi* spisanej jeszcze za życia proroka, być może przy współdziałaniu jego uczniów.

Ze szkicu tych opinii wynika, że również co do czasu powstania interesującej nas perykopy Am 8,11-12 zdania egzegetów będą podzielone. I rzeczywiście. Jak dotąd nie rozstrzygnięto, czy wiersze Am 8,11-12 należy przypisywać deuteronomistycznej redakcji, która — jak się ogólnie przyjmuje — miała miejsce w VI w. przed Chr., czy też zawdzięczamy je starej szkole Amosa, której aktywność przypada na lata 760-730 przed Chr. Przedstawiciele pierwszej opinii swoją argumentację opierają między innymi na budowie formuły wprowadzającej „oto nadejdą dni — wyrocznia Pana Jahwe”, która w tej formie, jak w 8,11 nigdzie więcej u Amosa się nie pojawia. Podobnej bowiem formule w 9,13 brak słowa *Adonaj*. Na późniejsze pochodzenie w. 11-12 zdaniem tej grupy egzegetów wskazuje też ich charakterystyczne literackie sformułowanie treści. Na po-

¹¹ *Einleitung in das Alte Testament*. Tübingen 1934 s. 441n.

¹² *Das Buch der zwölf kleinen Propheten*. T. 1. Göttingen 1949 s. 112; tenże. *Einleitung in das Alte Testament*. Stuttgart 1949 s. 181n.

¹³ Por. A. Weiser. *Einleitung in das Alte Testament*. Göttingen⁴ 1957 s. 197n.; O. Eissfeldt. *Einleitung in das Alte Testament*. Tübingen³ 1964 s. 539.

¹⁴ *Das Zwölf Prophetenbuch*. Leipzig 1929-1930 s. 187n.

¹⁵ *Histoire de la littérature hébraïque et juive*. Paris 1950 s. 235.

¹⁶ Por. jw. s. 127n.

¹⁷ *Zur Authentizität des Buches Amos*. BZ 2:1958 s. 176-189.

¹⁸ Wśród nich są także M. Delcor (jw. s. 178) i E. Zawiszeński (jw. s. 177).

twierdzenie tego stanowiska przytaczany jest też tekst Pwt 8,3¹⁹ mówiący o tym, że człowiekowi do życia nie wystarcza sam posiłek materialny, lecz jest mu jeszcze potrzebny pokarm duchowy: słowo Boże. Zwolennicy drugiej hipotezy odwołują się do najbliższego kontekstu, a więc do wierszy 8,9-10 i 13-14, których treść wskazuje na ich pochodzenie z VIII w., a szczególnie do Am 8,14 mówiącego o sytuacji w Królestwie Północnym. Ponadto broniąc swego zdania skreślają 11b i 12b, aby w ten sposób uratować główny rdzeń mowy Jahwe uważany za pierwotny, w którym chodziłoby jedynie o odczuwanie naturalnego głodu.

Wydaje się, że drugie stanowisko jest bardziej przekonująco uargumentowane. Trudno tylko uznać w. 11b i 12b za późniejsze uzupełnienie. Z punktu widzenia krytyki tekstu mamy tu do czynienia z tzw. lekcją trudniejszą, a to przemawia raczej za uznaniem autentyczności całych wierszy 8,11-12. Dodatkowym argumentem przemawiającym za ich Amosowym pochodzeniem może być również fakt, iż w *Księdze Amosa* znajdują się teksty, które w większym lub mniejszym stopniu łączą się z nimi treściowo, przygotowując niejako na ich pojawienie się w pełnym, przekazanym przez tradycję brzmieniu²⁰. Są to wiersze: 4,6-11; 5,4-6; 7,12-13, a ich pochodzenia z czasów Amosa nikt nie kwestionuje.

Tekst Am 8,11-12 ma wyraźny charakter wyroczni, która podobnie jak biograficzna wzmianka o sporze Amosa z Amazjaszem jest włączona w cykl wizji, a konkretnie mieści się między wizją czwartą a piątą i dzieli wiążące się ze sobą tematycznie fragmenty mowy²¹. Ponieważ zapowiada ona karę, stąd można ją zaliczyć do kategorii gróźb. Groźba ta posiada ciekawą formułę wprowadzającą: „oto nadejdą dni — wyrocznia Pana Jahwe”. Użycie jej wcale jednak nie dowodzi, że wypowiedź pochodzi z późniejszego okresu, bo trudno ją zaliczyć do formuł właściwych wyroczniom eschatologicznym²². Prorok posłużył się nią raczej w tym celu, żeby podkreślić szczególnie charakter interesującej nas wyroczni-groźby.

¹⁹ Wielu Ojców Kościoła oraz egzegetów naszych czasów uważa, iż *Księga Powtórzonego Prawa* została zredagowana w VII w. przed Chr. (np. św. Hieronim, św. Atanazy, św. Jan Chryzostom, Prokopiusz z Gazy, Korneliusz z Lapide, L. de Wette, J. Wellhausen, A. Kuenen, E. Reuss, A. Dillmann, B. Stade, H. Cornill, K. Budde, K. Marti, H. G. A. Evald, E. K. Riehm, A. S. Peake). Idąc za ich opinią należałoby przyjąć, że Amos nie mógł znać tekstu Pwt 8,3, do którego w. 11-12 zdają się nawiązywać.

²⁰ Por. W. Michalski, *Amos*. Lwów 1922 s. 80n.; Zawiszewski, jw. s. 247n.

²¹ Wydaje się, że pod względem logiczno-treściowym bardziej właściwa jest następująca kolejność wierszy: 9.13-14.10-12. Przemawia za tym także słownictwo w nich zastosowane. W Am 8,9.13 mowa jest o tym dniu. Natomiast Am 8,11 na początku ma inną formułę: „oto nadejdą dni”, która wskazuje na kolejną, rozpoczynającą się w tym miejscu wyrocznię (por. Zawiszewski, jw. s. 247).

²² Por. J. P. M. van der Ploeg, *Eschatology in the Old Testament*. OTS 17: 1972 s. 89-99.

II

¹¹ Oto nadejdą dni — wyrocznia Pana Jahwe:
i ześlę głód na ziemię.

Nie głód chleba i nie pragnienie wody,
ale słuchania słów Jahwe.

¹² I będą biegać od morza do morza,
i z północy na wschód.

Będą się wałęsać chcąc znaleźć słowo Jahwe
i nie odszukają.

Hinnēh w *Księdze Amosa* występuje zasadniczo w połączeniu z podmiotem, oznaczającym objawiającego i działającego Jahwe. Pojawia się w niej 15 razy. Tylko 2 razy nie wiąże się bezpośrednio z akcją Boga (7,1; 8,1), 10 razy sygnalizuje, co Jahwe czynił, czyni lub czynić będzie (2,13; 4,13; 6,11.14; 7,1.4.7.8; 9,8.9), 3 razy zaś pojawia się w formule: „oto nadejdą dni” (4,2; 8,11; 9,13). Formuła ta ma znaczenie zapowiedzi czegoś, co nastąpi w mniej lub bardziej odległej przyszłości, ale nie eschatycznej. Informuje o tym, że ingerencja Boża, ta, o której mówi dalszy ciąg wyroczni, będzie miała miejsce na pewno i wtedy, gdy zechce sam Bóg. Człowiek nie zna jej daty nawet w przybliżeniu²³. Sama treść zwrotu: „oto nadejdą dni” nie informuje o tym, czym będą się charakteryzować zapowiadane dni. W *Księdze Amosa*, jak wynika z następujących po formule wierszy, raz chodzi o obietnicę odnowy mesjańskiej, kiedy to każdy człowiek będzie się cieszył wolnością i zdrowiem, a wszelkie dobro będzie dla niego dostępne w nie kończącej się obfitości (tak w 9,13), w innym zaś miejscu idzie o zapowiedź kary (tak w 4,2 i 8,11) za odstępstwo od Prawa Jahwe, to jest brak miłości względem Boga i bliźnich, którego wyrazem jest bałwochwalstwo, synkretyzm religijny, łamanie sprawiedliwości, krzywdzenie ubogich, wdów, sierot i w ogóle wszelka nieuczciwość w życiu społecznym i religijnym. Formuła prorocka: „wyrocznia Pana Jahwe” ma sens gwarancji samego Boga, że następujące po niej słowa pochodzą bezpośrednio od Jahwe i są Jego orędziem oraz że z całą pewnością orędzie to się wypełni.

„Ześlę głód na ziemię” — użyte to słowo *šālah* w formie *hifil* pojawia się w Biblii bardzo rzadko, bo tylko 5 razy (Wj 8,17; Kpł 26,22; 2 Krl 15,37; Ez 14,13; Am 8,11)²⁴, przy czym podmiotem jest Jahwe, a przedmiotem jakieś doświadczenie (klęska, plaga). W naszym przypadku przedmiotem owym jest głód. Ten rodzaj kary jest w Starym Testamencie zapowiadany zwykle w kontekście łamania Przymierza, odstępstwa od Jahwe, hołdowania kultom bałwochwalczym itp. Wyraz „głód” kojarzy się zazwyczaj z niedostatkiem pokarmu fizycznego, dlatego hagiograf na-

²³ Por. van der Ploeg, jw. s. 90.

²⁴ W formie *qal* występuje około 500 razy i 200 razy w formie *piel*.

tychmiast precyzuje, że nie chodzi ani o głód chleba, ani o pragnienie wody. Termin $rā^c āb$ (głód) i $šāmā'$ (pragnienie) w zasadzie nie występują obok siebie²⁵ poza pięcioma przypadkami (Pwt 28,48; 2 Krn 32,11; Ne 9,15; Iz 5,13; Am 8,11). Zestawione ze sobą w Am 8,11 — podobnie jak w pozostałych czterech tekstach — akcentują wagę wypowiedzi. Ich zaprzeczenie, a następnie sprecyzowanie rodzaju braku uświadamia, jak ciężka i trudna do zniesienia będzie zapowiadana kara. Okrutne bóle powoduje niedobór pożywienia i napoju dla ciała, ale o wiele więcej cierpienia sprawia odejście Boga, Jego ukrycie się, milczenie. A to właśnie ma na myśli hagiograf pisząc o głodzie „słuchania słów Jahwe” (por. 1 Sm 3,1). Zwrot ten zwiastuje niejako wygaśnięcie objawienia. Bóg zaprzestanie kierować do człowieka swe wskazówki, napomnienia i nauki, które ułatwiałyby rozpoznanie właściwej drogi do Niego. Skoro to nastąpi, gdy dotychczasowa obfitość słowa Bożego przerodzi się w zupełny jego brak, ludzie poczną przemierzać ziemię we wszystkie strony: z zachodu na południe — zwrot „od morza do morza”, czyli od Morza Śródziemnego do Morza Martwego w Biblii oznacza kierunek z zachodu na wschód — z tym, że gdy chodzi o królestwo Izraela, Morze Martwe stanowiło jego południową granicę, może więc być określeniem kierunku południowego — oraz „z północy na wschód”. Określenia te nie wydają się czynić aluzji do sanktuariów rozrzuconych po kraju (np. Dan, Samaria, Betel). Nie jest jednak oczywiście wykluczone, że i do nich udawać się będą Izraelici, i to może nawet przede wszystkim, aby prosić o zmiłowanie. Ruch, który Izrael ogarnie, będzie właściwie uporczywym i nieustrudzonym szukaniem, które mimo całego wysiłku ze strony ludzi okaże się nieskuteczne. Jego charakter oddaje słowo: $nā^c ũ$ (od $nū^a^c$), które oznacza bieg kogoś spragnionego (por. Am 4,8). Takie rozumienie potęguje jeszcze następny czasownik: $šūt$ użyty w formie intensywnej (*piel*) i wyrażający wałęsanie się i szukanie.

Celem całej podjętej przez człowieka akcji będzie słowo Jahwe. W chwili gdy zostanie odkryty jego brak, uznane zostanie za największy, najdroższy skarb, dla zdobycia którego człowiek zdecyduje się podjąć każdy wysiłek. Hagiograf informuje jednak dalej, że słowo Boże okaże się nieosiągalne. Ludzie nie zdołają go odnaleźć. Ich trud nie zostanie wynagrodzony.

²⁵ Rzadkie sąsiedztwo obu tych wyrażań jest powodem, że wielu krytyków słowa: „i nie pragnienie wody” uważa za późniejszy dodatek. Stanowisko to nie da się uzasadnić racjami opartymi na krytyce tekstu. Za autentycznością przemawia również kontekst. Dokładniejsze określenie niedosytu nie jest sprzeczne ani z tym, co poprzedza, ani z tym, co następuje po interesujących nas słowach. Brak słowa Bożego powoduje coś, co w ludzkim języku jest określane dwoma tymi terminami równocześnie.

III

Istotna treść wyroczni Am 8,11-12 tkwi w terminach *dābār*²⁶ i *šāma*²⁷ (1) oraz zwrocie „głód słuchania słów Jahwe” (2).

1. Wyraz *dābār* jest rzeczownikiem i od niego wyprowadza się rdzeń d-b-r, który jako czasownik pojawia się tylko w formie intensywnej (*piel*). Podstawowe znaczenie tego wyrazu zawiera dwa elementy: intelektualny, zwracający uwagę na istotę rzeczy (wszystko, co istnieje, ma *dābār*, ale nie jest *dābār*) i dynamiczny, ukazujący istotę rzeczy w jej działaniu, dzięki któremu staje się ona uchwytna w czasie i przestrzeni. W Piśmie św. Starego Testamentu termin *dābār* w odniesieniu do Boga zwykle nie występuje sam, lecz łączy się z imieniem: *Jhwh*²⁸. Powstały w ten sposób zwrot: *d^ebar Jhwh* oznacza coś, przez co Bóg objawia swoją moc stwórczą, a równocześnie wyraża zaangażowanie się Boga w historię ludzkości, bieg jej wydarzeń, jest Bożą tajemnicą i Bożym planem, których realizacja jest absolutnie pewna. Wypowiedzenie *d^ebar Jhwh* równa się właściwie realizacji treści, którą ono w sobie zawiera. Stąd też oznacza zarówno słowo, jak i czyn Boga, które są ze sobą nierozzerwalnie związane i wzajemnie się uzupełniają. *D^ebar Jhwh* jest zatem objawieniem już dokonanym lub dokonywanym się dzięki działaniu Bożemu w historii oraz za pośrednictwem Prawa i pouczeń prorockich, które to działanie wyjaśniają.

Słowo *šāma*^c jest czasownikiem, który zasadniczo oznacza odbiór wrażeń akustycznych, równocześnie jego krąg znaczeniowy obejmuje idee zawarte w rdzeniach *r-'h* (widzieć np. Iz 6,10; Jr 23,18; Ez 44,5) i *j-d^c* (znać np. Ps 143,8). Można go zatem stosować dla określenia zdolności reagowania na zjawiska wizualne oraz umiejętności poznania, która ma u semitów charakter praktyczny (coś, co się zna — istnieje, stąd jeżeli coś się poznaje, to zgodnie z tym się postępuje). Mającego tak bogatą treść słowa używa się dla określenia relacji: nauczyciel — uczeń, ojciec — dziecko. Gdy jego podmiotem w Biblii jest pojedynczy człowiek lub wspólnota, oznacza ono otwarcie się na przyjęcie objawienia Bożego. Fakt, iż w Am 8,11-12 słowo *šāma*^c występuje w połączeniu ze zwrotem *d^ebar Jhwh* — zwrotem, który oznacza i słowo, i czyn Boży można przyjąć, że w tym kontekście oznacza ono: słyszeć, widzieć i poznać.

Mając to wszystko na uwadze można stwierdzić, że wyrażenie: *lišmo^a 'ēt dibrē Jhwh* znaczy: słuchanie słów Jahwe i widzenie Jego czynów oraz realizowanie w życiu płynącej z nich nauki.

²⁶ Por. O. Procksch. *Wort Gottes im AT*. TWNT 4,89-100; O. Grether. *Name und Wort Gottes im AT*. Giessen 1934 s. 6nn.

²⁷ Por. H. Schult. *šm^c*. THAT 2,974-982.

²⁸ W takim zwrocie spotyka się je 242 razy, przy czym najczęściej, bo przeszło

2. Wyrocznie-groźbę zapowiadającą „głód słuchania słów Jahwe” egzegeci tłumaczą zwykle jako zapowiedź wygaśnięcia profetyzmu w Izraelu²⁹. Takie jej wyjaśnienie, jak się zdaje, ma pewne uzasadnienie w samym tekście *Księgi Amosa*. Hagiograf relacjonuje bowiem żądanie, jakie kierował naród wybrany przypuszczalnie w znacznej swej większości do wysłańców Bożych (Am 2,11-12), w tym również do samego Proroka (Am 7,13.16), aby zaprzestali prorokowania, a więc głoszenia nauk i spełniania swej misji — powołania. W kontekście takich wypowiedzi zapowiadana w Am 8,11-12 kara — wydaje się — ma charakter jakby spełnionych życzeń. Takiej jednak interpretacji omawianych wierszy sprzeciwiają się słowa w. 12: „i nie odszukają”. Bóg bowiem, choć przestał swojemu ludowi posyłać proroków, to przecież z Jego woli słowo Boże głosili nadal natchnieni mędrcy Izraela. Poza tym Izraelici mieli księgi św.: Torę i Proroków, a później Pisma, które nie tylko zawierają słowo Jahwe, ale są nim. Trudno więc w tym stanie rzeczy mówić o nieugaszonym głodzie, czyli braku słowa Jahwe. Ponadto, jak zauważyliśmy, w wyroczni mowa jest o pragnieniu *d'bar Jhwh*, a więc chodzi nie tylko o naukę, ale również o działanie Boże, a więc wszystko to, co jest wyrazem obecności żyjącego Boga, co dowodzi Jego ingerencji w dzieje świata. Tak pojmowane „słowo” Jahwe każe szukać innego znaczenia owego zapowiadanego głodu i pragnienia. A zatem słowa groźby: „ześle głód na ziemię. Nie głód chleba i nie pragnienie wody, ale słuchania słów Jahwe” (Am 8,11) znaczyć muszą coś więcej niż koniec profetyzmu. Wydaje się, że pewne światło na poprawne rozumienie groźby Am 8,11-12 rzuca tekst Iz 6,9-10 (por. Iz 42,20; 43,8; Jr 5,21; 6,10; Ez 12,2). W prorocत्वie tym jest mowa o słuchaniu — a niesłyszaniu, patrzeniu — a niewidzeniu, poznawaniu — a niepoznaniu jako karze Bożej. Do ludu wybranego mającego zdolność słuchania, patrzenia i poznawania Jahwe będzie kierował swe słowo i dla niego będzie dokonywał swych czynów. Izrael słysząc i widząc to wszystko powinien rozpoznać w nich dowód dobroci i miłości Bożej. Ale jak można wnosić z cytowanej wyroczni, oporny, o twardym karku i kamiennym sercu naród nie zechce odczytać i rozpoznać owego *d'bar Jhwh* i pozostanie ślepy i głuchy na kierowane doń posłanie Boże. Wydaje się więc, że podobną sytuację zapowiada Amos, choć oddaje ją za pośrednictwem innych słów. Obwieszczając swym współrodakom — Bożemu Izraelowi głód tego, czego naprawdę nigdy mu nie zabraknie, pragnie zwrócić uwagę, że grzechy i trwanie w złem doprowadzą go do takiego stanu, iż w pewnym momencie dziejów wyda się mu, że Bóg zamilkł i że nie ingeruje w jego losy. To mniemanie zrodzi się, być może, również na skutek nieuzasadnionego pragnienia i tęsknoty za nowym, bezskutecznie oczeki-

połowę razy (152 razy) u proroków późniejszych.

²⁹ Por. Rinaldi, jw. s. 207; Zawiszewski, jw. s. 247; Wolff, jw. s. 380.

wanym słowem Jahwe przy równoczesnym lekceważeniu czy fałszywym odczytywaniu tego, co Bóg już powiedział i czego nauczył dotychczasowym swym „słowem”. Bo „stare”, ale właściwie pojęte *d^ebar Jhwh* z woli Bożej miało stanowić i stanowi podstawę dla kolejnych pouczeń Boga. Zamknięcie serca na wszelką naukę Jahwe — Nauczyciela narodu, brak pełnego zawierzenia Mu i dziecięcego oddania się jako Ojcu Izraela doprowadzi do zapowiadanej przez Amosa kary. Zbytńia ufność we własne siły, możliwości i umiejętności oraz niepodporządkowanie się słowu Bożemu doprowadzą do tego, iż Bóg sprawi, że lud Boży mając Jego słowo, będzie odczuwał nigdy nie gasnący głód tego słowa i przy takim, jak dotąd nastawieniu nigdy go nie odnajdzie. W tym stanie rzeczy gorączkowe poszukiwanie słowa Jahwe przez cały naród, o jakim mówi Amos, będzie bezowocne. Ten, którego będą szukać, ani nie odszedł, ani się nie ukrył, ale będąc Panem przeszłości, teraźniejszości i przyszłości działa nadal nieustannie, podtrzymuje świat w istnieniu, kieruje losami jednostek i całych narodów i uczy je swojego Prawa. Tylko że usłyszeć Go i zobaczyć, a nade wszystko poznać i zrozumieć mogą tylko ci, którzy się otwarli na łaskawe działanie Jego „słowa”. Bo „słowo Jahwe” trwa na wieki (Iz 40,8) i nie jest skrępowane (2 Tm 2,9). Żywe i skuteczne, jest ostrzejsze niż miecz obosieczny i przenika aż do rozdzielenia duszy i ducha (Hbr 4,12).

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, że wyrocznia Am 8,11-12, w której prorok Amos zapowiada jako karę Boga „głód słuchania słów Jahwe” ani nie mówi o ustaniu profetyzmu, ani też nie ma na uwadze rzeczywistego braku pouczenia Bożego oraz zaprzestania ingerencji Bożej w dzieje ludu Bożego. W groźbie tej chodzi o zrodzone w ludzkiej świadomości poczucie oddalenia się Boga, Jego zatajenia się. Źródła tego stanu rzeczy — jak na to wskazuje kontekst — trzeba szukać w nieposłuszeństwie Izraela objawionemu prawu Bożemu oraz zawinionej fałszywej interpretacji Jego łaskawej opatrności.

THIRST AFTER GOD'S WORD

EXEGETIC-THEOLOGICAL ANALYSIS OF THE TEXT OF AMOS 8,11-12

Summary

A critico-literary, exegetic and theological analysis of Amos 8,11-12 has brought the author to the conclusion, that prophet Amos in his threat has prognosticated God's punishment which will be caused by the nation itself because of their rejection of the grace allowing them to understand Jahwe's instruction and to recognize the sense of God's interference with the history of mankind. The author sees a confirmation of her conclusions in the text of Isa. 6,9-10.